

प्रदेश नं. ५ बीउ बिजन सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: विभिन्न बालीको उत्पादनमा वृद्धि गराउन उच्च गुणस्तरको बीउ बिजन उत्पादन, प्रशोधन तथा परीक्षण गरी गुणस्तरयुक्त बीउ बिजन सुव्यवस्थित रूपले उपलब्ध गराई सर्वसाधारण जनताको सुविधा तथा आर्थिक हित कायम राख्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं ५, प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम “प्रदेश नं. ५ बीउ बिजन ऐन, २०७५” रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा-

(क) “कृषि कार्य” भन्नाले खाद्यान्न, फलफूल, दलहन, तेलहन, तरकारी, नगदेवाली तथा घाँस उत्पादन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

(ख) “किसिम” भन्नाले एकै नामद्वारा चिनिएका वा चिनिन सक्ने कुनै वनस्पतिको सबै जात मूल (स्पेसिज्) तथा उपजात मूल (सबस्पेसिज्) सम्झनु पर्छ ।

(ग) “जात (भेराईटी)” भन्नाले वनस्पति शास्त्रीय वर्गीकरणमा सबै भन्दा तल्लो श्रेणी भित्र पर्ने समान आनुवंशिक लक्षणहरू देखिने, अन्य समूहसँग कम्तीमा एउटा

लक्षणद्वारा भिन्नता छुट्टिने र पुनरूत्पादन (प्रोपागेसन) हुँदा लक्षणहरू परिवर्तन नहुने लक्षण भएका कुनै वनस्पतिको समूह सम्झनु पर्छ ।

- (घ) “प्रजनक (ब्रीडर)” भन्नाले बालीको कुनै जातलाई पहिलो पटक प्रजनन वा छनौट गरी प्रयोगमा ल्याउने व्यक्ति, संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “प्रयोगशाला” भन्नाले संघीय सरकारले मान्यता दिए अनुसार स्थापना भएको बीउ विजन परीक्षण प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ ।
- (च) “भाँडो (कन्टेनर)” भन्नाले वाकस, टिनको बट्टा, शीशी, थैली, बोरा, भकारी, व्यारेल वा अन्य यस्तै बीउ विजन राख्न प्रयोग गरिने भाँडो सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “मन्त्रालय” भन्नाले कृषिसम्बन्धी कार्य जिम्मेवारी रहेको प्रदेश नं. ५ को मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “बाली” भन्नाले फलफूल, खाद्यान्न, तरकारी, नगदेबाली तथा घाँसबाली जस्ता बाली सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “बाली निरीक्षक” भन्नाले दफा १५ बमोजिम नियुक्त भएको बाली निरीक्षक सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “बीउ विजन” भन्नाले भ्रौण बिरूवा (इम्ब्रियोनिक प्लान्ट) खाद्य पदार्थ सुरक्षात्मक आवरण भएको परिपक्व ओभ्यूल (म्याचोर्ड ओभ्यूल) वा यौनिक वा

वानस्पतिक तरीकाले पुनरोत्पादन (रिप्रोडक्सन) गरी बाली उत्पादन गर्नका लागि छर्ने वा रोप्ने काममा प्रयोग गर्न सकिने बीउ बिजन वा बीज सम्झनु पर्छ।

- (ट) “सचिव” भन्नाले कृषि सम्बन्धी कार्य जिम्मेवारी रहेको प्रदेश नं. ५ को मन्त्रालयका सचिव सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “समिति” भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठित प्रदेश बीउ बिजन समिति सम्झनु पर्छ।
- (ड) “सूचित बीउ बिजन” भन्नाले प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए अनुसार तोकिएको बीउ बिजन सम्झनु पर्छ।
- (ढ) “सङ्केतपत्र” भन्नाले भाँडोमा देखिने गरी राखिएको बीउ बिजन सम्बन्धी विवरण (लेबल) सम्झनु पर्छ।
- (ण) “तोकिएको” वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

३. प्रदेश बीउ बिजन व्यवस्थापन तथा नियमन समितिको गठन :

(१) बीउ बिजन सम्बन्धी नीति निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न र बीउ बिजन सम्बन्धी विषयमा प्रदेश सरकारलाई आवश्यक परामर्श दिन एक प्रदेश बीउ बिजन व्यवस्थापन तथा नियमन समितिको गठन हुनेछ ।

(२) समितिमा देहाय बमोजिमका पदाधिकारीहरू रहनेछन्:

- (क) सचिव, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय -अध्यक्ष
- (ख) प्रमुख, कृषि विकास निर्देशनालय -सदस्य
- (ग) प्रमुख, प्रदेश स्तरीय नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् -सदस्य
- (घ) प्रमुख, प्रदेश स्तरीय विजन प्रयोगशाला -सदस्य
- (ङ) प्रमुख, प्रदेश बीउ विजन कम्पनी लिमिटेड -सदस्य
- (च) मन्त्रालयद्वारा तोकिएका बीउ विजन उद्यमीहरू मध्येबाट एकजना-सदस्य
- (छ) मन्त्रालयद्वारा तोकिएका बीउ विजन उत्पादक कृषक मध्ये एकजना-सदस्य
- (ज) प्रमुख, खाद्य सुरक्षा तथा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन महाशाखा, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय -सदस्य-सचिव

(३) उपदफा (२) (च) र (छ) बमोजिम तोकिएका सदस्यको पदावधी दुई वर्षको हुनेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि उपदफा (२) (च) र उपदफा (छ) बमोजिमका मनोनित सदस्यलाई निजको पदावधि पूरा नहुँदै मन्त्रालयले हटाउन सक्नेछ।

(५) समितिले आवश्यक देखेमा विशेषज्ञ वा सल्लाहकारलाई समितिको बैठकमा पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(६) समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

४. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : (१) बीउ बिजन सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्न मन्त्रालयलाई परामर्श दिने ।

(२) बीउ बिजन उत्पादन तथा वितरण कार्यमा सरकारी तथा निजी क्षेत्रबीच समन्वय गर्ने,

(३) बीउ बिजन उद्योगमा लगानी गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने,

(४) प्रदेश भित्र उत्पादन वा अन्य प्रदेश वा बाहिरबाट आयात भई बिक्री वितरण हुने बीउ बिजनको गुणस्तर परीक्षण तथा नियन्त्रण गर्ने गराउने,

(५) बीउ बिजन सम्बन्धी सेवा शुल्कको सम्बन्धमा मन्त्रालयलाई परामर्श दिने,

(६) बालीको किसिम र जात सूचित गर्ने सम्बन्धमा प्रदेश मन्त्रालयलाई सिफारिस गर्ने,

(७) कसैले अनुमति पत्र नवीकरण नगराई प्रयोगशाला सञ्चालन गरेको पाइएमा सोको अनुमति पत्र खारेज सम्बन्धी सिफारिस गर्ने,

(८) बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको रूपमा काम गर्न अनुमति दिनको लागि परीक्षा संचालन गर्ने गराउने,

(९) बाली, जात अनुसार प्रदेशलाई आवश्यक पर्ने बीउ बिजन प्रक्षेपण गर्ने,

(१०) प्रजनन, मूल र उन्नत बीउ बिजनहरूको वासलात तयार गर्ने,

(११) बीउ बिजन सम्बन्धी अन्य आवश्यक काम कारवाही गर्ने ।

५. उपसमिति गठन गर्न सक्ने : (१) बीउ बिजनको उत्पादन, प्रशोधन तथा बिक्री वितरण गर्ने कार्यलाई सुचारू रूपले संचालन गरी गुणस्तरयुक्त बीउ बिजन उपलब्ध गराउने

प्रयोजनका लागि समितिले आवश्यकतानुसार विभिन्न उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उप-समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

६. प्रादेशिक बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशाला : (१) बीउ बिजनको परीक्षण र तत्सम्बन्धी अन्य कार्य गर्नको लागि प्रदेशमा बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशाला संचालन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको प्रयोगशालाको रेखदेख र नियन्त्रणमा रहने गरी आवश्यकता अनुसार प्रदेशका अन्य ठाउँमा बीउ बिजन परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गर्न सकिनेछ ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निजी क्षेत्रमा प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमतिका लागि तोकिए बमोजिम समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त निवेदन उपर छानबिन गरी उपयुक्त देखेमा तोकिए बमोजिमका शर्तको अधीनमा रही समितिले प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालन गर्न अनुमति पत्र दिनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि स्थापना भएका निजी

क्षेत्रका प्रयोगशालाले यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्ष भित्र यस ऐन बमोजिम अनुमति पत्र लिइसक्नु पर्नेछ ।

७. प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार : प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
८. बीउ बिजनको किसिम वा जात सूचित गर्ने अधिकार : बीउ बिजनको किसिम वा जात सूचित गर्ने व्यवस्था प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।
९. अनुमति पत्र लिनु पर्ने : (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले बीउ बिजनको बिक्री वितरणसम्बन्धी कारोबार गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई बीउ बिजन बिक्री वितरण गरेको पाइएमा त्यस्तो बीउ बिजन बाली निरीक्षकको सिफारिसमा तोकिए बमोजिम कारवाही गरिनेछ ।

१०. सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न नपाइने : (१) कृषि अनुसन्धान प्रयोजनको लागि बाहेक कसैले पनि यस ऐन बमोजिम सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न पाउने छैन ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिम सूचित नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गरेको पाइएमा त्यस्तो बीउ बिजन बाली निरीक्षकले जफत गर्नेछ ।

११. बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तर : बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१२. सूचित बीउ बिजनको बिक्री वितरण : (१) सूचित बीउ बिजनको बिक्री वितरण गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले आफूले बिक्री वितरण गर्ने बीउको भाँडोमा देहायको विवरण उल्लेख गर्नुपर्नेछ:

(क) बीउ बिजनको किसिम र जात,

(ख) दफा ११ बमोजिम तोकिएको न्यूनतम गुणस्तर सम्बन्धी जानकारी,

(ग) रासायनिक पदार्थ प्रयोग गरी उपचार गरिएको भए सोको विवरण,

(घ) तोकिए बमोजिमका अन्य कुराहरू ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि कुनै खास क्षेत्रको लागि मात्र उपयुक्त हुने भनी प्रजनकले निर्धारण गरेको किसिम र जातको सूचित बीउ बिजन त्यसरी निर्धारण गरिएको क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा बिक्री वितरण गर्न वा गराउन पाइने छैन ।

१३. सूचित बीउ बिजन निकासी वा पैठारी सम्बन्धी व्यवस्था :
सूचित बीउ बिजन निकासी वा पैठारी सम्बन्धी व्यवस्था
प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१४. बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन
विश्लेषक सम्बन्धी व्यवस्था : (१) मन्त्रालयले आवश्यकता
अनुसार तोकिएको योग्यता पुगेका निजामती कर्मचारी वा अन्य
कुनै विज्ञलाई बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा
बीउ बिजन विश्लेषक नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेखित अवस्थामा बाहेक
कसैले पनि यस ऐनबमोजिम अनुमति पत्र नलिई बाली
निरीक्षण गर्न, बीउ बिजनको नमूना सङ्कलन गर्न तथा बीउ
बिजन विश्लेषण गर्न पाइने छैन ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको अनुमति पत्र लिन चाहने
तोकिए बमोजिमको योग्यता पुगेको सरकारी वा निजीस्तरका
व्यक्तिले समितिबाट लिइने परीक्षा उत्तीर्ण गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको परीक्षा उत्तीर्ण भएको
व्यक्तिले बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक वा बीउ
बिजन विश्लेषकका रूपमा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने अनुमति पत्र
प्राप्त गर्न तोकिए बमोजिम निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा समितिले अनुमति पत्र दिनेछ यसरी दिइएको अनुमति पत्र दुई वर्षसम्म बहाल रहनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम दिइएको अनुमति पत्र तोकिए बमोजिम नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको परीक्षा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५. बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार : बाली निरीक्षक, बीउ बिजन नमूना सङ्कलक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
१६. स्वामित्व कायम रहने : नेपालमा परम्परादेखि नै प्रयोग गरिदै आएको स्थानीय जातको बालीको बीउ बिजनमा तोकिए बमोजिम स्वामित्व कायम रहनेछ ।
१७. अनुदानको व्यवस्था : अनुदानमा बीउ विजन उपलब्ध गराउन सक्ने हिस्सा तोके बमोजिम हुनेछ ।
१८. दण्ड सजाय : (१) दफा ६ बमोजिम अनुमति पत्र नलिई प्रयोगशाला सञ्चालन गरेमा पचास हजार रूपैयाँ जरिवाना हुनेछ ।

(२) दफा ८, ९ र १० विपरीत बीउ बिजन बिक्री वितरण गरे वा गराएमा दश हजार रूपैयाँदेखि बीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(३) दफा १२ बमोजिमको विवरण नखुलाई बीउ बिजन बिक्री वितरण गरे वा गराएमा दश हजार रूपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(४) दफा १४ को उपदफा (२) विपरीत कुनै कार्य गरेमा पच्चीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(५) माथि लेखिएदेखि बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम गर्ने गराउने व्यक्ति वा संस्थालाई दश हजार रूपैयाँदेखि बीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(६) यस ऐनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि बीउ बिजन उत्पादन तथा बजारी करणसम्म तोके बमोजिमको गुणस्तर कायम नभएको पाइएमा सम्बन्धित मूल्य श्रृंखलामा संलग्न व्यक्ति वा संस्थाको पहिचान गरी दश हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(७) गुणस्तरको बीउ बीजन नभई कृषकलाई पर्न गएको हानी नोक्सानीको सम्बन्धमा बीउ वितरक व्यक्ति वा

संस्थालाई समितिले निर्धारण गरे बमोजिमको क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

१९. सरकार वादी हुने : यो ऐन अन्तर्गतको मुद्दा प्रदेश सरकार वादी हुनेछ ।

२०. मुद्दा तहकिकात र दायरी : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात बीउ बिजन नमूना सङ्कलकको प्रतिवेदनको आधारमा मन्त्रालयले तोकेको अधिकारीले गर्नेछ र त्यस्तो तहकिकातको काम पूरा भएपछि तोकिएको मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष मुद्दा दायर गर्नेछ ।

(२) यो ऐन अन्तर्गतको मुद्दा हेर्ने अधिकार तोकिए बमोजिमको अधिकारीलाई हुनेछ।

२१. असल नियतले गरेको कामको बचाउ : बाली निरीक्षक वा बीउ बिजन नमूना सङ्कलक वा बीउ बिजन विश्लेषक वा यस ऐन अन्तर्गत काम गर्ने अधिकार प्राप्त कुनै कर्मचारीले यस ऐन बमोजिम आफ्नो कर्तव्यको पालन गर्दा असल नियतले गरेको काम कारवाहीमा निज व्यक्तिगत रूपमा जवाफदेही हुनेछैन ।

तर,

कसैलाई अनावश्यक दुःख, हैरानी वा झणझट दिने नियतले काम गरेमा सम्बन्धित व्यक्ति त्यसको लागि जवाफदेही हुनेछ ।

२२. नियम बनाउने अधिकार : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम, मापदण्डहरू बनाउन सक्नेछ ।